

Fethinden Kaybına Rodos (1522-1912)

Cabir DOĞAN*

ÖZET

Rodos, Doğu Akdeniz'de sahip olduğu stratejik konum itibarıyla tarih boyunca daima bu bölgede ki egemenlik mücadelesinin bir parçası olmuştur. Ada, Ege'deki Oniki Ada olarak ifade edilen adaların içerisinde en büyüğü olup onların yönetim merkezi konumundadır. Aynı zamanda Ticari ve askeri bir üs olması nedeniyle, eski çağlardan itibaren bu bölgedeki hâkimiyet mücadelesinin en önemli sahalarından biri haline gelmiştir. Ada'nın 1309 yılından sonra Saint Jean Şövalyelerinin eline geçmesinden sonra burayı adeta askeri bir üs haline getirdiler. Zamanla adanın Osmanlı aleyhtarlığı yapıların merkezi haline gelmesi ve kendisi açısından buranın bir güvenlik sorunu oluşturması nedeniyle Osmanlı Devleti'ni Rodos'a yönelik bazı askeri tedbirler almaya yöneltti. Adanın alınmasını yönelik askeri harekât Fatih döneminde başlamışsa da, adanın fethi Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleştirilmiştir (21 Aralık 1522). Osmanlı Devleti, idaresi altına geçmiş olan Rodos'a merkezîyetçilikten uzak, idarî, mali, hatta adli imtiyazları içeren özel bir statü uygulamıştır. 1821'de Mora'da başlayan Yunan isyanı çok geçmeden Rodos'a yayıldıysa da, Osmanlı Hükûmeti adaya yeni birlikler göndererek isyanı bastırmıştır. Her ne kadar Osmanlı Devleti isyandan sonra ada da kontrolü tekrar sağlasa da bundan sonra sükûnet tam anlamıyla sağlanamayacak ve Rum isyanları 18 Ekim 1912 tarihli Uşi Andlaşması ile bu adanın İtalyanlara verilme sürecine kadar devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Rodos, Fetih, Saint Jean Şövalye, İsyân, İşgal.*

Rhodes from Its Conquest till Its Loss (1522-1912)

ABSTRACT

Rhodes Island has always been an interest for the big powers in the region for ages because of its strategic location. It is the biggest one out of twelve islands in the Aegean Sea. It is regarded not only as the centre for administration but also it is important in terms of military bases and trade. From the earliest periods it has been a great interest strategically for many countries tried to capture it for military and trade reasons. After 1309 it was captured by the Saint Jean Knights and it became an important military base. After that time it turned into being a base for any hostilities against the Ottoman authority so the Ottoman Empire regarded it as threat to its sovereignty. It led the Ottoman authorities to take some security measures against it. Even though some attempts made to capture the island during the reign of Fatih Sultan Mehmet, it was conquered by the Ottoman army during the reign of Suleiman the Magnificent on 21 December 1522. After its conquest by the Ottomans it was given an autonomous status concerning administrative, financial and even judicial matters. Although the Greek uprising against the Ottoman rule occurred in Mora in 1821 spread quickly to Rhodes, the Ottoman authorities suppressed the uprising on Rhodes by sending extra troops to the island. Though those Greek uprisings against the Ottoman rule on the island were suppressed to certain extent, peace and social order on the island were not restored by the Ottomans so it had be left to Italian rule under Uşi treaty signed on 18 October 1912.

Keywords: *Rhodes, Conquest, Saint Jean Knights, Uprising, Invasion.*

---

* Yrd. Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi,

Giriş

Akdeniz coğrafyasında Rodos, Babilden Sicilya'ya, Boğazlardan Nil Nehri'ne kadar bütün eski deniz yollarının kesiştiği noktada, Küçük Asya kıtasını çevreleyen çok önemli bir noktada yer almaktadır. Adalar, Ege Denizi'nin güney-doğusunda bulunan ve tarihin her döneminde, ekonomik yönden Anadolu'ya bağlı kalan Oniki Ada grubunun da en büyüğü ve yönetim merkezidir. Akdeniz- Ege ekseninde gerek ticari güzergâhı kontrol etmesi ve gerekse askeri açıdan bir deniz üssü olmaları nedeniyle Rodos, eski çağlardan itibaren bu bölgedeki hâkimiyet mücadelesinin en önemli sahalarından biri haline gelmişlerdir. Nitekim milattan önceki devirlerde Mısır, Mezopotamya, Girit, Hitit ve Yunan gibi, bölgede hayat sahası bulmuş olan uygarlıkların tarihi bunu göstermektedir. M.Ö. 300'li yıllara kadar meskûn olmayan adalara, o devirlerde ve takip eden dönemlerde Anadolu'dan küçük kümeler halinde gelen bazı grupların yerleştiği anlaşılmaktadır. Ancak Ege Adaları'nda ilk defa mutlak hâkimiyet kuranların Anadolu'nun Menteşe bölgesinde yaşayan Karyalılar'ın olduğu bilinmektedir. Bu devirde Rodos'ta ilk kalıcı yerleşim Fenikeliler tarafından yapılmıştır¹.

Ancak adanın tarihi akışı içerisinde ilk büyük hamlesi Girit'ten gelen Minoslular sayesinde olmuştur. Rodos'ta ilk önemli imar hareketlerini gerçekleştiren Minosluların döneminde, adanın tam bir "huzur ve barış ortamı" içerisinde gelişmiştir. Miken kültürü ve siyasetinin tesiriyle Jalisos, Kamiros ve Lindos şehirleri kurulmuştur². Miken döneminde Yunanistan anakarası ile ticarî ve kültürel alışverişi giderek gelişen Rodos, M.Ö. 1400' lü yıllarda tamamen Miken kontrolüne geçmiştir. Miken medeniyetinin sınırlarının kuzeye doğru genişlemesi sırasında bir tür askeri üs olarak kullandıkları anlaşılın Rodos, Troya savaşına da Tlepolemos'un önderliğinde dokuz gemi ile katılmış ve tüm askerler Troya surlarının önünde ölene kadar çarpışarak tarihe geçmişlerdir³.

M.Ö. X. yüzyılın sonlarında Minos medeniyetinin adada çökmesi ile birlikte Rodos Adası'nda bir Yunan kavmi olan Dorların istilası başlamıştır⁴. Dor hâkimiyeti Rodos'ta ikinci bir canlanma dönemi olmuştur. Zira Dorlar, Heksapolis'inin yarısını oluşturan ve zaman içerisinde karşılaşılın yağmalar ve saldırılarla harap olmuş olan adanın gelişmiş üç şehri Lindos, Kamiros ve Lindos yeniden inşa edilmiştir⁵. Özellikle denizcilikte bu dönemde önemli gelişmeler olmuştur. Geliştirdikleri gemi inşa teknikleri sayesinde hızlı ve dayanıklı gemiler yapmayı başarabilen Rodoslular, bu sayede bütün Akdeniz dünyası ile ticari faaliyetlerini geliştirmişlerdir. Klasik çağa girilirken belki de Akdeniz dünyasının en zengin adası haline gelen Rodos, Anadolu'da Pers etkinliğinin hızla artması üzerine o güne kadar var olan özerk pozisyonundan sıyrılıp Atina önderliğindeki Attika-Delos birliğine katılmıştır (M.Ö. 477)⁶. Sparta şehir devleti, bu konfederasyonun içerisinde yer almadığı gibi, Perslerle anlaşarak Atina birliğinin üzerine yürüdü. Sparta ile Atina arasında yapılan Polepones Savaşlarında

¹ Ali Fuat Öreñç, *Yakın Dönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada*, İstanbul 2006, s. 26-28.

² Besim Darkot, "Rodos Maddesi", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, s. 754.

³ Mehmet Ali Gökaçtı, *Geographika Yeniden Keşfedilen Yunanistan*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 84-85.

⁴ Machiel Kiel, "Rodos Maddesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s.155.

⁵ Öreñç, *a.g.e.*, s. 28-29.

⁶ Gökaçtı, *a.g.e.*, s. 81.

birliğin bir üyesi olarak her ne kadar başlangıçta Atina'nın yanında yer almış olsa da daha sonra Rodos, Sparta'nın yanına geçerek bu savaşın onun tarafından kazanılmasında önemli rol oynamıştır⁷. Savaşın sonucunda Atina, Ege adalarındaki dâhil sahip olduğu bütün şehir devletlerini kaybetti. Böylece Oniki Ada ve diğer Ege adalarındaki şehir devletleri Perslerin hâkimiyetine girdi⁸.

Lindos, Kamiros ve Yalissos şehir devletleri birleşerek adanın stratejik öneme sahip kuzey ucunda bugünkü Rodos şehrini kurdular (M.Ö. 408)⁹. Daha çok güvenlik amaçlı kurulan bu yeni şehrin mimarı Hippodamos adında bir mimardı. Rodos şehrinin inşası ile birlikte diğer şehirlerden buraya yeni yerleşimciler geldi. Bu durum diğer şehir devletlerinde nüfusun azalmasına neden oldu¹⁰.

Rodos, Makedonya Kralı İskender döneminde bir askerî garnizon haline getirilmişse de onun ölümünden sonra tekrar bağımsız hale gelmiştir¹¹. Büyük İskender'den sonra Mısır kökenli Ptolemaisos hanedanı ile kurulan ilişkiler sayesinde yeniden hem ticari hem de kültürel bir gelişme dönemini başlatmıştır. Rodos tarihindeki en önemli olaylar bu dönemde yaşanmıştır. M.Ö. 305-304 yıllarında Büyük İskender'in haleflerinden biri olan Demetrios Polierketes tarafından Rodos Adası kuşatma altına alınmıştır¹². Ada halkı Makedonların bu kuşatmasına karşı kahramanca bir direniş ortaya koyarak başarıyla karşı koymuşlardır. Kuşatmanın kalkması ile birlikte ada halkı zaferin anısına, şehir tanrısı Helios'a olan şükranlarını bildirmek için liman girişine bir heykel dikmişlerdir¹³. Lindoslu Kahares tarafından tunçtan yapılan bu heykel 30 m yüksekliğinde olup, dünyanın yedi harikasından biri olarak kabul edilmiştir¹⁴. Heykelin yapımı 12 yılda tamamlanmış ve toplam bir milyon dört yüz yetmiş beş bin frank harcanmıştır. Aynı zamanda limana girecek gemiler için fener vazifesi gören heykel ancak 56 yıl ayakta kalabilmiştir. M.S. 226 yılındaki büyük depremde heykel yıkılmıştır¹⁵.

M.Ö.168'de Rodos, Roma karşısı politikalar yüzünden Romalılar tarafından cezalandırıldı. Böylece deniz gücü ve ticaret merkezi olma özelliğini kaybetti¹⁶. Olumsuz gelişmelerin ardından meydana gelen depremler Rodos şehrini büyük ölçüde harap etmiştir.

Helenistik dönem boyunca Rodos sadece politika ve ticarete değil bilimde, retorikte ve diğer sanat kollarında Anadolu'nun güneybatısında rakipsizdi. Özellikle heykeltıraşlıkta çok ileri seviyelere çıkmışlardır. Rodos okulunda ortaya çıkan yenilikler kısa süre sonra komşu adalar ve Anadolu şehirlerine yayılmıştır. Ayrıca Bergama'nın Romalılarca zapt edilmesiyle buradaki bilim araştırmalarının ağırlık merkezi Rodos'a kaymıştır¹⁷.

⁷ Ziver Bey, Rodos Tarihi, Vilayet Matbaası, Rodos 1312 (1865), s. 10.

⁸ <http://www.İstanköy.org/documents/26.html>,Page 2 of 5.

⁹ Kİel, "a.g.m.", s. 155, M. Sadi Nasuhoğlu, *Rodos*, Muğla Üniversitesi Basımevi, Muğla 2008, s.1.

¹⁰ Ziver Bey, *a.g.e.*, s.10.

¹¹ Gökaçtı, *a.g.e.*, s. 85.

¹² Gökaçtı, *a.g.e.*, s. 85.

¹³ Kİel, "a.g.m.", s. 155.

¹⁴ Gökaçtı, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁵ Ziver Bey, *a.g.e.*,14.

¹⁶ Kİel, "a.g.m.", s. 155.

¹⁷ Örenç, *a.g.e.*, s. 31.

Hıristiyanlığın ortaya çıktığı yıllarda ekonomik bunalımın yanı sıra siyasi olarak da sıkıntılı bir dönem yaşamakta olan Rodos, M.S. 58 yılında Aziz Pavlus'un adayı ziyaret ederek, Lindos kasabasında eşitliği esas alan bir dünyayı müjdelemesi ile tarihindeki en önemli dönemeçlerinden birisini yaşamıştır. Hıristiyanlık burada kendisine yaşayacağı uygun bir zemin ve kitle bulmakta gecikmemiştir. Hatta bu yeni dinin gelişimi o denli hızlı bir şekilde olmuştur ki, 325 yılında İznik'te toplanan konsülde Rodos, piskopos ile temsil edilecek bir düzeye ulaşmıştır¹⁸.

Roma idaresinde uzunca bir süre sönük bir dönem yaşayan Rodos, 612 yılında Doğu Roma İmparatorluğu idaresine geçmiştir. Ada 620'de Anadolu'yu istila eden Perslerin eline geçiyse de 622'de tekrar Doğu Roma'nın kontrolüne geçmiştir. İslâmiyetin ortaya çıkışı, Rodos için hareketli bir dönemin başlangıcı olmuştur. Zira Arapların Suriye ve Mezopotamya'yı ele geçirerek Akdeniz kıyılarına kadar ilerlemiş olmaları, onları deniz kuvveti oluşturma zorunda bırakmıştır. Hazreti Osman döneminde Şam Valisi Muaviye'nin teşkil ettiği donanma 654 yılında Rodos ile birlikte İstanköy'ü de ele geçirdi. Ada 658 yılına kadar Müslümanların kontrolünde kalmıştır. Muaviye'nin halifeliği döneminde Arap donanması 672 yılında Rodos'u yeniden ele geçirdi. Bu dönemde ada, Arapların Bizans'a seferlerinde bir ikmal üssü haline getirilmiştir. Bir müddet adada kalan Araplar, Halife Yezid'in emriyle çekilmişlerdir (678). Arap güçleri İstanbul'a yönelmişler ve yolları üzerindeki Rodos'u bir kez daha işgal etmişlerdir. Ada bir yıl Arap idaresinde kalmıştır. Rodos'un önemli konumunu bile Araplar, Harun Reşit idaresi döneminde tekrar harekete geçmişler ve 807 Eylül'ünde adaya asker çıkarmışlardır. Ancak fazla kalmayarak adadan çekilmişlerdir¹⁹.

Müslüman Araplardan sonra Rodos tekrar Bizans'ın hâkimiyetine girmiştir. Fakat bu defa adada Bizans hâkimiyeti daha önceki devirlerde olduğu gibi güçlü ve sağlam temeller üzerine oturmadığı için bu adaların Bizans'a bağlılığı zayıf kalmıştır. Bu bağların eskisi gibi kurulamamasındaki etkenlerin başında ise Rodos'un 1082 yılından itibaren Venedikliler ile başlayan ticari ilişkileri gelmektedir. Rodos Adası'nın jeostratejik önemine paralel, Akdeniz'in giderek yükselen gücü konumuna gelen Venedik'in kendi siyasi ve ekonomik çıkarlarının selameti açısından göz koyduğu bu adada ilk elden başlattığı ticari faaliyetler aracılığı ile etkinlik sağlama çabaları, uzun vadede kendileri açısından tam olarak istediklerini onlara sağlamasa da, Bizans'ın ada üzerindeki etkinliğini büyük ölçüde kırmayı başarmıştır²⁰. Türklerin 1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya yerleşmesini takip eden yıllarda Selçuklu harekâtından ayrı olarak hareket eden Çaka Be İzmir'de bir Türk Beyliği kurdu. Çaka Bey Anadolu sahillerinde tutunabilmek için adaların fethinin zaruri olduğuna inanmıştı. Bu durum Ege'deki hâkimiyet mücadelesinin içine Türkleri de çekmişti. Kurduğu donanma ile Midilli, Rodos, Sakız, Sisam gibi adaları ele geçirerek beyliğin sınırları içerisine kattı. Rodos üzerinde Türk hâkimiyeti başladı. Fakat Çaka Bey'in Bizans entrikaları neticesinde damadı I. Kılıçarslan tarafından öldürülmesi sonrası Rodos ve diğer Ege adaları üzerindeki Türk hâkimiyeti sona erdi²¹.

¹⁸ Gökaçtı, *a.g.e.*, s. 240.

¹⁹ Örenç, *a.g.e.*, s. 31.

²⁰ Gökaçtı, *a.g.e.*, s. 240-241.

²¹ Ayşe Dudu Erdem Kuşcu, "Türkiye Selçuklularında Ordu ve Donanma", *Türkler*, C. 7, Ankara 2002, s.184; Fatih Özçelik, M. 1903 (H. 1321) Tarihli Salnameye Göre Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih

Rodos, Bizans hâkimiyeti altında iken, Venedik ve Ceneviz gibi dönemlerinin güçlü denizci devletleri arasında da mücadele sebebi olmuştur. Çünkü bu devletler Haçlı Seferleri ile birlikte Ortadoğu'ya açılan "Levante" denilen, Doğu Akdeniz'de çok büyük önem taşıyan ticarete egemen olmak istiyorlardı. Ege ticareti açısından tarih boyunca önemini yitirmeyen Rodos üzerinde hâkimiyet kurma konusunda bu iki denizci devlet defalarca karşı karşıya gelmiştir. Bu mücadele sırasında Rodos ve Oniki Ada, önce Venediklerin (1082), daha sonra da Cenevizlerin eline geçmiştir (1248)²². 1264 'lü yıllarda Bizans İmparatoru Rodos adasının tasarruf hakkını kardeşi İonnes'e Pronia olarak, yani bahşetme suretiyle vermişti. Ancak bu dönemden itibaren Türkler'in güçlü bir şekilde Ege'de ortaya çıkması, ada üzerindeki şartları tekrar değiştirmiştir²³.

Çaka Bey'den sonrada Türklerin Rodos ve diğer adalarına yönelik ilgileri devam etti. Menteşe beylerinden Mesut Bey, 1300'de Rodos Adası'na sefer düzenledi. Adanın önemli bir kısmını ele geçirdi²⁴. Ancak, Rodos Şövalyeleri yaptıkları akınlarla önce Rodos'u, daha sonra Oniki Ada'nın tamamını ele geçirmişlerdir (1310). Mesut Bey adayı tekrar ele geçirmek için çaba gösterdiyse de başarılı olamamıştır²⁵. Saint Jean Şövalyelerinin Rodos Adası'nda kurduğu bu devlet, 22 Aralık 1522 tarihinde ada Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethedilinceye kadar 217 yıl buradaki varlığını sürdürmüştür²⁶.

1. Rodos Adası'nın Osmanlı Hâkimiyetine Geçişi

1309'dan beri Rodos ve etrafındaki adaları elinde bulunduran Saint Jean Şövalyeleri buraları askeri bir üs olarak kullanmakta idiler. Anadolu'da siyasi birliğini sağlayan Osmanlı Devleti'nin denizlerde de gelişmeye başlayınca güvenliği açısından kendisinin tabii uzantısı olarak gördüğü Ege adalarına yönelik ilgisi kaçılmazdı. Fatih Sultan Mehmet'e kadar Osmanlı Padişahları Rodos ve Oniki Ada ile doğrudan ilgilenme fırsatı bulamadı. Fatih döneminde, Rodos Şövalyelerinin Türkler aleyhinde kurulan ittifaklara girmeleri, korsan gemilerine yataklık etmeleri ve zaman zaman Anadolu kıyılarına saldırımları²⁷, Haçlı donamalarını Rodos civarındaki adalarda üstlenmeleri Osmanlı Devleti ile Rodos Şövalyelerini karşı karşıya getirdi²⁸.

Rodos Şövalyelerinin bu düşmanca tutumları üzerine 1454 yazında Ege Denizi'ne çıkan 30 kadırgalık bir Osmanlı donanması Şövalyelere ait adalara baskınlar yapmıştır. Ertesi yıl (1455) Fatih bu defa Rodos'a karşı, Hamza Bey kumandasında bir donanma yolladı. Bu donanma şövalyelere ait adalara baskınlar yaptı. Rodos Adası'nın doğu kıyısındaki istihkâmları yıktı ve geri döndü. Bundan sonra Şövalyeler cüfus

Anabilim Dalı, Bolu 2007, s. 19-20; Yasemin Demircan, "Ege Adalarında Osmanlı Hakimiyeti, *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 364, Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, C. 1, Ötüken Yayınları, İstanbul 1983, s.435.

²² Demircan. "a.g.m.", s. 363.

²³ Örenç, *a.g.e.*, s. 34.

²⁴ Özçelik, *a.g.t.*, s.20.

²⁵ <http://www.İstanköy.org/documents/26.html>,Page 3 of 5.

²⁶ Öztuna, *a.g.e.*,s.353.

²⁷ Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Adanın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", *Belleten*, C. XXIX, Ocak 1965, S: 113, s. 78.

²⁸ Zeki Çelikkol, *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, s. 2.

sırasında kabul ettikleri şartlar ile antlaşmayı yenilediler²⁹. Fatih döneminde 1467 yılında ikinci bir sefer düzenlendiyse de bu seferden bir sonuç alınamamıştır³⁰.

Gerçekleştirilen bu iki başarısız teşebbüse rağmen adanın gerek ticari ve gerekse askerî öneminden dolayı Fatih'in, Rodos ve Oniki Ada'ya yönelik ilgisi devam etmiş ve bu defa 1480 yılında adaya yönelik yeni bir askeri harekâta girişmiştir. Mesih Paşa komutasındaki Osmanlı donanması üç ay süreyle adayı kuşatma atına aldı (23 Mayıs 1480). Şövalyeler büyük kayıplar vermesine rağmen şiddetli bir direniş ortaya koydu. 28 Temmuz günü yapılan son hücumda başarısız olunca Osmanlı donanması kuşatmayı kaldırarak Rodos'tan ayrıldı. Osmanlı donanmasının Bu saldırının ardından şehir surları baştanbaşa yenilendi ve güçlendirildi. Avrupa'nın en sağlam kaleleri haline getirildi³¹.

Fatih Sultan Mehmet'in küçük oğlu Sultan Cem'in saltanat mücadelesini kaybettikten sonra Rodos'a sığınması, Padişah II. Beyazıt'ı Saint Jean Şövalyelerine karşı daha yumuşak bir siyaset izlemesine neden olmuştur³². Fakat Rodos Şövalyelerinin Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetleri bundan sonra da devam etmiştir. Büyük tepki çeken korsan eylemlerinden ayrı olarak Yavuz Sultan Selim'in Ridaniye Savaşı sırasında Memlukululara yardımda bulunmaları Şövalyeleri devletin gündeminde yeniden birinci sıraya sokmuştur. Bu gelişmelerin yanında Doğu Akdeniz sahillerinin tamamen Türk hâkimiyetine girmesi, Anadolu ile bu yeni Osmanlı ülkeleri arasında deniz ulaşımının emniyete alınması gerekmektedir. Sultan Cem hadisesi yüzünden bu konuda temkinli davranan II. Bayazıt'ın ardından tahta geçen Yavuz Sultan Selim, önce karşı çıkmakla birlikte, bu zorunlu durumu takdir ederek saltanatın son yıllarında Rodos'a yönelik bir donanma hazırlanmasını emretmiştir. Ancak bu emeline ulaşmadan vefat etmiştir³³.

Rodos Şövalyeleri Kanuni Sultan Süleyman döneminde de Osmanlı Devleti'nin gündemini meşgul etmeye devam etmiştir. Son olarak Şövalyelerin Suriye'de isyan eden Canberdi Gazali'ye yardımda bulunmaları, Cem Sultan'ın oğlu Murat'ı tahtın varisi olarak ortaya sürmeleri, Osmanlı ticaret ve Hac gemilerine saldırımları, iki taraf arasında var olan sorunu daha ciddi hale getirmiştir. Kanuni yukarıda belirttiğimiz siyasi ve stratejik nedenlerle Rodos problemini halletmek istiyordu³⁴. Sorunun çözümü için Sultan Süleyman, Rodos Şövalyeleri üzerine yapılacak sefer için askeri hazırlıkların

²⁹ Darkot, "a.g.m.", s. 755.

³⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s. 139.

³¹ Kıral, "a.g.m.", s.156; Hoca Sadettin Efendi, *Tacii'- Tevarih*, Hzl. İsmet Parmaksızoğlu, C. III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 173. Rodos'a yapılan be seferin başarısızlığının nedeni olarak Donanma komutanı Vezir Semih Paşa gösterilmiştir. Neden olarak ise, 28 Temmuz'daki saldırıda askerlerin toprakların açtığı deliklerden askerlerin içeri girdiği ve burçların üzerine çıkarak bayrağı diktiği halde, Mesih Paşa'nın başlangıçta şehrin işgalinden sonra yağmaya müsaade ettiği halde, kalenin ele geçireceği bir sırada bu sözünden vazgeçerek hazinenin Padişaha ait olduğunu ilan etmesinin askerlerin heyecanı kırdığını ve içeriye arkadan yardım gitmediği için şövalyelerin eski yerlerini tekrar geri aldığı belirtilmiştir. Mesih Paşa bu askeri başarısızlığı sonrasında vezirlik makamından alınarak Gelibolu Sancakbeyliği'ne atanmıştır. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 140.

³² Çelikkol, *a.g.e.*, s.4-5.

³³ Örenç, *a.g.e.*, s. 44-45.

³⁴ Emecen, "Kanuni Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 10, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, s. 317.

yapılması emrini verdi. Ordunun başına ikinci vezir Pulak Mustafa Paşa'yı getirdi³⁵. Sefer için iki güzergâh belirlenmiştir. Kanuni komutasındaki ordunun karadan, Mustafa Paşa komutasındaki donanmanın ise denizden yola çıkması kararlaştırılmıştır. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra Osmanlı donanması 4 Haziran 1522'de İstanbul'dan yola çıktı³⁶. Donanma irili ufaklı 700 gemi ve 200 bin askerden oluşuyordu³⁷. 14 Haziran 1522'de İstanköy'e uğrayan 30 Osmanlı kadırgası, kısa süre sonra Rodos önlerine gelmiştir. Askeri harekât başlamadan önce Padişah ada halkına ve şövalyelere hitaben elçi vasıtasıyla bir mektup gönderdi. Bu mektup tarikat lideri Philippe Villers de l'Isle Adam'a takdim edilmiştir. Mektupda adanın teslim edilmesi halinde devletin alacağı tedbirleri ve uygulamaları içermektedir. Fakat bu mektuba olumlu ya da olumsuz herhangi bir cevap alınamamıştır³⁸. Bunun üzerine donanma 24 Haziran'da Rodos önüne varmış ve karaya asker çıkarılmaya başlanmıştır. Padişah Kanuni Sultan Süleyman'ın 28 Temmuzda adaya gelmesinden bir gün sonra 29 Temmuzda Rodos Kalesi kuşatması başlamıştır³⁹. Çarpışmalar ise 1 Ağustos'ta Alman burcuna top atışı ile başlamış, Kanuni otağını Kızıltepe mevkiinde kurarak kuşatmayı buradan idare etmiştir. Adaya yönelik Osmanlı saldırıları yaklaşık beş ay süren kuşatmasından sonra Şövalyeler teslim olmasıyla sona ermiştir. İki taraf arasında 21 Aralık 1522 tarihinde yapılan anlaşmaya göre aşağıda belirtilen şartlar dâhilinde şövalyelerin adayı boşaltmalarına müsaade edilmiştir⁴⁰.

1. Şövalyeler 10 gün içerisinde Rodos ve Oniki Ada'yı tahliye edecekler, taşıyabildikleri her şeylerini beraberinde götürebileceklerdir.
2. Rodos'ta bulunan Müslüman ve Hıristiyan bütün esirler, Türklere iade olunacaktır.
3. Rodos limanı 10 günlük tahliye müddeti içinde, Yeniçeri Ağası'nın kumandasında 4.000 Yeniçeri tarafından işgal edilecek ve bunlar tahliyeye nezaret edeceklerdir.
4. Türk ordusu tahliyenin sonuna kadar kaleye 1 milden fazla yaklaşmayacaktır.
5. Antlaşmanın uygulanma süreci boyunca Şövalyelerin Grand- Croix payesine haiz ileri gelen 25'i, tarikat dışında Rodos şehrinin ileri gelenlerinden diğer 25 kişi ile beraber, Türk ordugâhında esir olarak kalacaktır.

³⁵ Darkot, "a.g.m.", s. 756; Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, Hzl. Bekir Sıtkı Baykal, C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s.75.

³⁶Ahbap, *a.g.e.*, s. 9.

³⁷ Ziver Bey, *a.g.e.*,140. Rodos seferine katılan Osmanlı donanmasındaki gemi sayısı hakkında yerli ve yabancı kaynaklarda verilen rakamlar birbirinden farklıdır. Genel olarak göze çarpan Osmanlı kaynaklarında verilen rakamların daha büyük olduğudur. Batılı kaynaklarda Türk donanmasının 250-300 gemiden oluştuğu belirtildiği halde, yerli yazarlar bu sayıyı 300'den başlayarak 700'e kadar çıkardıkları görülmektedir. Ziver Bey, "Rodos Tarihi" isim kitabına göre, donanma 550 Kadırga, 50 Mavna, 50 Pıştarda, 100 Gullete'den oluşmaktadır. Bunlar için Anadolu'dan getirilen asker sayısı, 40 bin Kürekçi, 25 nin Azap Askeridir. Batılı tarihçiler ise, donanmanın sayısını 700, asker sayısını 6000 Azap Askeri, 140000 Yeniçeri Askeri olmak üzere 200000 kişiden oluştuğunu belirtmişlerdir. Tevarih-i Osmaniye'ye göre ise asker sayısı, 100000, donanmadaki gemi sayısı 300'ü harp ve 400'ü nakliye gemisi olmak üzere toplam 700'dir. Çelikkol, *a.g.e.*, s. 6-7.

³⁸ Örenç, *a.g.e.*, s.46.

³⁹ Darkot, "a.g.m.", s. 756.

⁴⁰ Emecen, "Kanuni Devri...", s. 317-318.

6. Halktan isteyenler şövalyeler ile beraber Avrupa'ya gidebilecektir.
7. Türkler şehre girdikten sonra yağma yapmayacaklardır ve kimseyi esir almayacaklardır.
8. Halka 5 yıllık vergi muafiyeti getirilecektir.
9. Katolik mezhebine de, Ortodoks mezhebi gibi hürriyet verilecektir⁴¹.

Rodos'un düşmesinden sonra imzalanan bu antlaşma ile Rodos ve Ege Adalarındaki 213 yıllık Şövalyeler devri sona ermiştir⁴². Rodos'un fethi sonrası kalenin muhafazası için 500 hisar eri ile 500 yeniçeri nöbetçi bırakılmıştı. Ayrıca Sancak Bey'in emrine 4 kadirge ve 5 kayık tahsis edilmiştir. Kuşatma süresince harap olan kule ve surların tamiri için hendeklerin temizlenmesine Anadolu Beylerbeyi Kasım Paşa memur edilmiştir. 1525 yılına gelindiğinde adanın restorasyonuna halen devam edilmekteydi⁴³.

Rodos'un alınmasından sonra Kaptan Behram Bey, komutasındaki Osmanlı ordusu İstanköy önlerine geldiğinde kale muhafızları itaatlerini bildirmişler ve taraflar arasında yapılan anlaşma gereğince ada Osmanlı'ya bırakılmıştır (5 Ocak 1523). Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde, Rodos seferi sonunda bağlı adalar ile birlikte büyüklü küçüklü 70 kalenin Osmanlı eline geçtiğini, bunların sayımının yapılarak Rodos'ta ihya edilen Kanuni Vakfı'na bağlandığını ifade etmiştir⁴⁴.

Rodos'un fethi Türk topçuluğunun Avrupa topçuluğuna üstünlüğünü göstermiş ve Hıristiyanlığın, İslâm âlemine karşı kalesi sayılan bir adanın ele geçirilmesi Avrupa'da çok büyük çalkantılara neden olmuştur⁴⁵. Türkler, stratejik ve ekonomik bakımdan önemli bir adayı ele geçirerek, Doğu Akdeniz'de büyük bir üstünlük sağlarken aynı zamanda tehlikeli bir düşmanı da bertaraf etmiş oluyordu⁴⁶.

2. Osmanlı Yönetiminde Rodos

Osmanlı Devleti Ege Denizi'ne açılarak bir kısım adaları ele geçirmeye başlamasıyla birlikte idarî anlamda bazı problemlerle karşılaşmıştır. Çünkü Limni, Midilli, Eğriboz gibi yüzölçümü büyük adaların alınmasından sonra, Rodos ve İstanköy adalarının da ilhaki ile birlikte hâkimiyet sahası oldukça genişlemiştir. O zamana kadar Gelibolu Sancakbeyi ve "Deryabeyleri" tarafından idare edilen donanmanın başına Barbaros Hayreddin Paşa'nın getirilmesinden sonra yeni bir idarî bir düzenleme yapılmış, 1533 yılında Cezayir Beylerbeyliği kurulmuştur. Cezayir Beylerbeyliği, Kuzey Afrika ve Ege adalarını içine alıyordu. Buraların geliri Kapudan Paşa sıfatı ile Barbaros Hayreddin Paşa'ya bırakılmıştır. Zira Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nin diğer adı da Kapıdan Paşa Eyaleti'dir⁴⁷. Kanuni Sultan Süleyman, Rodos Adası'nın fethinden sonra adanın idaresini kuşatmada yararlılığı görülen Kurtoğlu Muslihiddin Reis'e vermiştir. Rodos ve

⁴¹ Öztuna, *a.g.e.*, s.135; Bkz. J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 460.

⁴² Turan, "a.g.m.", s. 78.

⁴³ Örenç, *a.g.e.*, s. 49.

⁴⁴ Örenç, *a.g.e.*, s. 49.

⁴⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 315.

⁴⁶ Örenç, *a.g.e.*, s. 49-50.

⁴⁷ Ayhan Afşin Ünal, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezâyir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz- Ege Adaları) ya da Kaptan Paşa Eyaleti*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 12, Yıl: 2002, s. 252; İsmet Parmaksızoğlu, "Kaptan Paşa(Kapudan Paşa)", *İslâm Ansiklopedisi*, C.6, Mili Eğitim Basımevi, s. 206-207.

Oniki Ada, önce Kaptan Paşalığa bağlanmış, fakat daha sonra Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'ne bağlı bir sancak haline getirilmiştir⁴⁸. 1568-1574 tarihli listelerde Cezâyir-i Bahr-i Sefid veya Kaptanpaşa Eyaleti yedi idarî birime ayrılmıştır. Bunlar Gelibolu, Eğriboz, Karlı-ili, İnebahtı, Rodos, Midilli, Sakız ve Cezâyir-i Mağrib'ten ibaretti⁴⁹.

Osmanlı Devleti, idaresi altına aldığı ülkelerde bölgenin özelliklerini dikkate alarak zaman zaman farklılıklar gösteren bir idare şekli uygulama yoluna gitmiştir. Buradaki amaç, bölge halkını rahatlatmak ve devlete olan bağlılıklarını artırmaktır. Bu uygulamanın en belirgin örnekleri adalarda karşımıza çıkmaktadır. Fetihden sonra adalara göçü teşvik eden politikalar izlenmiş, yerleşecek olanlara vergi muafiyeti, din ve mezhep serbestiyeti gibi kolaylıklar sağlanmış ve eski idare usullerine müsaade edilmiştir⁵⁰. “Demogerondia” denilen ve halkın seçtiği on iki üyeden oluşan “Mahalli Meclis” bir nevi belediye hizmetlerine bakmakta idi. Değişik dönemlerde değişik yerlerde bulunan bu meclisler, cemaatin din ve eğitim gibi işleri ile uğraşmışlardı. Hareket sahaları son derece sınırlı olan bu meclislerin çalışmalarını daha ekonomik ve daha pratik bulan Osmanlı yönetimi, bunları aynen korumakta bir sakınca görmemiştir. Kaldı ki, bu sistemin sürekli olarak her yerde uygulandığını söylemek de mümkün değildir⁵¹.

Osmanlı İmparatorluğu, idaresi altına girmiş ülkelerde, bu bölgelerin hususiyetlerine göre merkezîyetçilikten uzak, faklı bir idare tarzı uygulamakta olduğu için, Rodos ve Oniki Ada'da, diğer adalara veya sancaklara benzemeyen özel bir sistem uygulanmıştı. Fetihden sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın 1523'te yayınladığı bir fermanla, savaşla alınan Rodos ve İstanköy dışında olmak üzere diğer on adaya idarî, malî, hatta adlî imtiyazlar tanınmıştı. Bu adaların idaresi, halk tarafından bir yıl için seçilen ve umumiyetle on iki üyeden oluşan mahalli bir meclise bırakılmıştı. Bu bir çeşit belediye reisliği veya şehir kethüdası anlamına geliyordu. Her adaya gelirine uygun yıllık belli bir vergi tespit edilmişti ve bu vergiye maktu vergi denilmekteydi. Maktu vergi, Kanuni'nin Rodos'ta tesis ettiği cami, imaret ve medreselerden oluşan vakfına tahsis edilmişti ve bunların yıllık tutarı 584161 akçe olup adalara dağılımı şöyle olmuştur⁵².

Rodos şehri	345.881
Rodos nahiyesi	142.80
Kalimnos Adası	30.000
Leros ve Archangelos Adası	32.000
Herke Adası	12.000
Sömbeki Adası	60.000
İncirli Adası	60.000
İlyaki Adası	30.000
Toplam:	584.161 Akçe

⁴⁸ Turan, “a.g.m.”, s. 78; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 345. Bkz. İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizçiliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 46-60.

⁴⁹ Sabri Can Sannav, “Tanzimat'ın İlanından Sonra Cezâyir-i Bahri Sefid Eyaleti'nin Yeniden Yapılandırılması Süreci ve Limni Adası'nın Statüsü”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1, Haziran 2005, s. 175; Mahir Aydın, “Cezâyir-i Bahr-i Sefid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 500.

⁵⁰ Yasemin Demircan, “Ege Adalarında Osmanlı Hakimiyeti”, *Türkler*, C. 9, Ankara 2002, s. 368.

⁵¹ Ünal, “a.g.m.”, s. 253-254.

⁵² Turan, “a.g.m.”, s. 80.

Vergiler, Demogerondia denilen mahalli meclisler tarafından belirlenir ve toplanırdı. Toplanan bu vergiler belli dönemlerde adalara gelen Türk hazine memurlarına teslim edilirdi. Maktu vergilerini ödeyen adalar halkı bütün diğer tekliflerden muaf idi. Nitekim III. Osman, 1755 Mayısında, adalardaki reayaya Maktu verginin dışında herhangi bir vergi yüklenmemesini Rodos kadısı ile İstanköy naibine gönderdiği bir ferman ile doğrulamıştır⁵³.

M. Savary, “Yunanistan’a Dair Mektuplar” adlı kitabında Rodos Adası’nın gelir tablosunu şöyle çizmektedir.

Fert başına vergi mükellefiyeti	42.500
Mahsulden alınan vergi	23.050
Gümrük	3.500
Bina vergisi	6.250
Çiftliklerden alınan vergi	11.500
Hayvan vergisi	800
Yol vergisi	200
Bağlardan alınan vergi	600
Tuzdan alınan vergi	700
Rum ve Yahudilerden alınan vergi	900

Toplam: 90.000 kuruş

Savary, toplanan vergi gelirlerinden 55.500 kuruşunun, şehir ve köy bekçilerine, camilerin bakımına ve Sultan’ın fakirler için dağıttığı masraf çıktıktan sonra geriye kalan 34.500 kuruşun hazineye gittiğini belirtmiştir⁵⁴.

Fetih sonrası Rodos’un idaresi sefere taraftar olan Kurdoğlu Muslihiddin’e verilmişti. Ancak adanın sürdürülen imar işlerinin aksamaması için müstakil sancak olmasından vazgeçilerek, Midilli Beyi Dizdarzâde Mehmet Çelebi vasıtasıyla yönetilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece Midilli ve Rodos ilk dönemlerde bir bütünlük içerisinde teşkil edilmekteydi. Kanuni Sultan Süleyman döneminin ilk başlarına ait sancak listelerinde Midilli ve Rodos’un birlikte anıldığı ve İsfendiyaroğlu Celil Bey’e verilmiş olduğu dikkati çekmektedir. Bir başka defterde Midilli Sancağı’nın Rodos Sancakbeyi tasarrufunda olduğuna dair kayıt mevcuttur. Bu adaların birlikteliği Cezâyir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyliğinin kuruluşuna kadar sürmüş olmalıdır. 1540 tarihli kayıtlarda Rodos’un ayrı bir sancak olarak zikredildiği ve sancakbeyliğinin Hacı Hüseyin Bey’den alınıp Ahmet Bey’e verildiği kaydedilmiştir⁵⁵.

XVII. Yüzyılın başlarında düzenlenen Aynî Ali Efendi risalesine göre, Rodos sancağı Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti’nin salyaneli (geliri yıllık olan) sancakları arasında yer almaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde de Rodos Adası Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti’nin 15 sancağı arasında salyaneli sancaklar arasında belirtmektedir. Yine Ayn-ı Ali Efendi’nin eserinde Rodos Sancakbeyi’nin hassı 277.000 akçe olarak

⁵³ Turan, “a.g.m.”, s. 80. 16. Yüzyılda Rodos’un ekonomik yapısı için bkz. İlber Ortaylı, “16. Yüzyılda Rodosçuk”, *Osmanlı’da Değişim ve Anayasal Sorunu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 95-105.

⁵⁴ Çelikkol, *a.g.e.*, s.15.

⁵⁵ Öreñç, *a.g.e.*, s. 52.

gösterilmiştir. XVII. Asırda Kaptan Paşa Eyaleti'ndeki Rodos sancağın da 5 zaim ve 71 tımar vardır⁵⁶.

Osmanlı Devleti'nin Ege hâkimiyetine yönelik ilk ciddi saldırı, 1770'te Rus donanmasının Akdeniz'e ulaşmasıyla başlamıştır. İngiltere'nin yardımı ile bölgeye gelen I. Rus filosu, Mora sahillerine gelerek Koron'u kuşatmıştır. Bölgede Osmanlı donanması ile Rus ve İngiliz kuvvetleri arasında yaşanan küçük çaplı muharebelerden biri olan 6 Temmuz Koyun Adaları çarpışmasından sonra Osmanlı güçleri Çeşme Limanı'na çekilmiştir. Bir gün sonrası akşamı Rus donanmasının ani saldırısında Osmanlı gemileri yakılmıştır (7 Temmuz 1770). Bu süreçte başta Limni ve Midilli olmak üzere bir takım adaları ele geçiren Rus kuvvetleri Rodos'a yönelik bazı taciz hareketlerinde bulunmuşlar ise de Rodos Kalesi'nin cephane ve mühimmat yönünden takviyeli olması nedeniyle bir işgal hareketi söz konusu olmamıştır⁵⁷. Rus donanması bu defa askeri önemine binaen İstanköy Adası'na 1773'te adaya bir çıkarma yapma teşebbüsünde bulunduysa da ada halkının büyük desteğiyle bu girişim de engellenmiştir⁵⁸.

1821'de Mora başlayan Yunan isyanı çok geçmeden adalara da yayılmış ve başta Rodos olmak üzere Oniki Ada halkı bağımsızlıklarını ilân etmişler, gemilerine de Yunan bayrağı çekmişlerdi. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti Rodos'a yeni askeri birlik göndererek adayı yeniden itaat altına almayı başardı. Ancak, Türklerin Mora'da isyanı bastırmakta olduğunu gören İngiltere, Fransa ve Rusya, 16 Kasım 1828'te Londra Protokolü ile Mora ve Kiklad Adaları ile birlikte Rodos ve Oniki Ada'yı da geçici olarak kendi himayeleri altına aldıklarını ilân ettiler. Buraların geleceği Babiâli anlaşmak suretiyle yukarıdaki üç büyük devlet tarafından tayin edilecekti⁵⁹. İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan müzakerelerden sonra 3 Şubat 1830 tarihinde açıklanan Londra Protokolü ile bağımsız bir Yunan Krallığı kurulmuştu. Babiâli, yeni krallığı 24 Nisan 1830 tarihi itibarıyla tanımıştır. Protokolde Yunanistan'ın kara sınırları yanı sıra deniz sınırları da tespit edilmişti. Buna göre Eğriboz Adası ile Sporad ve Kiklad Adalarının bir kısmının Yunanistan'a terki kabul edilmiştir. Buna karşılık 39° kuzey enleminin kuzeyindeki adalar ile 26° doğu boylamının doğusunda kalan bütün adalarda mutlak Osmanlı hâkimiyeti devam etmekteydi. Bağımsız Yunanistan sonrası 1831 yılı itibarıyla Rodos Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nin sancakları arasında yer almaktaydı⁶⁰.

Tanzimat sonrası Osmanlı idarî yapısında ortaya çıkan değişikliklerden Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'de etkilenmiş ve eyalet bünyesinde bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Değişiklik öncesi eyalet Rodos, İstanköy, Bozcaada, Limni, Midilli, Sakız, Sisam Kıbrıs sancaklarından oluşmaktaydı⁶¹. 1849 yılında yapılan düzenleme gereği resmen Cezâyir-i Bahr-i Sefid adıyla yeni bir yönetim tarzı ortaya kondu. Merkez olarak Rodos Adası belirlendi⁶². Rodos Adası merkez olmak üzere Kıbrıs, Sakız, Midilli, İstanköy adaları birleşerek Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'ni oluşturdu. Bu

⁵⁶ Ünal, "a.g.m.", s. 254.

⁵⁷ Öreñç, *a.g.e.*, s. 55-56.

⁵⁸ Emecen, "İstanköy", s. 310.

⁵⁹ Turan, "a.g.m.", s. 83.

⁶⁰ Öreñç, *a.g.e.*, s. 63-65.

⁶¹ Ahbab, *a.g.t.*, s. 16.

⁶² Özçelik, *a.g.t.*, s. 33.

eyaletin başına Sukuti Paşa, Rodos kaymakamlığına da Maşuk Paşa atanmıştır⁶³. Rodos'un merkez olmasıyla birlikte ilk defa olarak bir ada vilayet merkezi olarak tercih edilmiştir⁶⁴. Vilayetin yeni sancaklarını Sakız, Midilli, Limni, Bozcaada ve Kıbrıs oluşturmaktaydı. Vilayetin ilk valiliğine de Mustafa Saffet Paşa atandı⁶⁵. Yapılan yeni idarî düzenleme da İstanköy Adası, Sakız Sancağına bağlı bir nahiye haline getirilmiştir. İstanköy'ün Sakız'a bağlılığı 1855'e kadar devam etmiş bu tarihten sonra ada müstakil bir liva olmuştur. Ancak bu durum kısa bir süre devam ettikten sonra yeniden Sakız Adası'na bağlanmıştır⁶⁶.

Osmanlı Padişahı Abdülmecid, Cezâyir-i Bahr-i Sefid'de 1849 Nizamnamesi gereği uygulamaya konulan yeni düzenlemeleri yerinde görmek için ilk olarak Astropalya Adası'na uğradıktan sonra Rodos'a geçmiş ve bir müddet burada kalmıştır. Sultan Abdülmecid, 15 Haziran 1850 Cumartesi günü Rodos'tan ayrıldıktan sonra Sömbeki ve Bodrum'a da uğrayıp İstanköy Adası'na gelmiştir. Bu gezi adalar halkı tarafından heyecanla karşılanmıştır⁶⁷.

1856'da Islahat Fermanı sonrası Rodos merkezli Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nde yapısal değişikliğe gidilmiştir. İdarî anlamda eyalet teşkilatı lağvedilmiş, valilik yerine mutasarrıflık sistemi oluşturulmuştur. Mutasarrıflık teşkilâtının kurulmasından sonra eyaletteki en önemli değişim, merkezin Rodos'tan Midilli'ye nakliyle yaşanmıştır.

1864 Vilayet Nizamnamesi'nde Midilli Adası merkez olarak belirlenmiş, bu yeni yapı içerisinde Rodos Adası'nın konumu ise liva olarak belirlenmiştir⁶⁸. Bununla birlikte vilayetteki esas düzenlemeler 1867 yılından sonra yapılmıştır⁶⁹. 1867 tarihli Vilayetler Nizamnamesi ile yeni bir idarî teşkilat kurma yoluna gidilmiştir. Rodos ve Oniki Ada da, Rodos ve İstanköy diye iki sancağa ayrılıp daha sonra yeni teşkil edilen Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'ne bağlanmıştır. İstanköy, 1864 düzenlemesinde müstakil bir liva olurken 1867 düzenlenmesinde Rodos sancağına bağlanmıştır.

Ancak yapılan bu yeni düzenlemelerin uygulanması adalardaki yerli halkın ve bazı Avrupalı devletlerin muhalefeti ile karşılaştı⁷⁰. Onun için ilk aşamada uygulanamadı. Fakat 1869'da Vilayetler Nizamnamesi'nin gerektirdiği teşkilat Rodos ve Oniki Ada'da uygulanmış ve bu amaçla belirtilen adalarda gümrük, mahkeme, Zaptiye, Duyun-ı Umumiye idareleri kurulabilmiştir⁷¹.

23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyet'in ilanı ile Kanun-ı Esasi yürürlük kazanmış ve diğer bütün vilayetler ile birlikte Cezâyir-i Bahri Sefid Vilayeti'nin de idarî manada yeni baştan ele alınması gündeme gelmiştir. 1877 düzenlemesiyle vilayette merkez Rodos olmuştur⁷².

⁶³ BOA, *A.TŞF*, 6-A/42, nr. 4600.

⁶⁴ Sannav, "a.g.m.", s. 177.

⁶⁵ Özçelik, *a.g.t.*, s. 33.

⁶⁶ Ahabab, *a.g.t.*, s. 16, 24.

⁶⁷ Ahabab, *a.g.t.*, s. 28-29.

⁶⁸ Örenç, *a.g.e.*, s. 111.

⁶⁹ Sannay, "a.g.m", s.183.

⁷⁰ Özçelik, *a.g.t.*, s. 32.

⁷¹ Turan, *a.g.e.*, s. 84.

⁷² Örenç, *a.g.e.*, s.118-119.

Kıbrıs'ın vilayet dışına çıkarılmasından sonra vilayet merkezinin neresi olacağı konusunda tartışmalar başlamıştır. Nitekim 1880 senesinde merkez Rodos'tan alınarak Sakız'a nakledilmiştir. Fakat yapılan bu değişiklikler İstanköy Adası'nı etkilemeyip Sakız Adası'na olan bağlılığı devam etmiştir. 1886'da Yunanistan'ın Girit'i topraklarına katmak için yaptığı kışkırtmalar sonucu ortaya çıkan gerginlik doğal olarak Ege Denizi'nde güvenliği ön plana çıkarmıştır. Bundan dolayı Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nin merkezi Sakız'dan alınarak tekrar Rodos'a nakledilmiştir. İstanköy'ün bu düzenleme ile Sakız'a bağlılığı devam etmiştir. Ancak Ada kısa bir süre sonra Rodos'a bağlanmıştır. Bu konuda Şuray-ı Devlet Dâhiliye Dairesi ile Meclis-i Mahsus'ta yapılan görüşmelerde, Sakız mutasarrıfı Namık Kemal Bey'in Müslümanların yaşadığı bu adanın Sakız'dan ayrılmasından sonra seçimlerde Hıristiyanların ağırlık kazanacakları yönündeki görüşü dikkate alınmamıştır. İstanköy'ün Sakız'a 100 mil, Rodos'a 60 mil uzaklıkta bulunması, bütün ticaretini bu ada ile yapması halkın istekli oluşu ve mâlî yönden faydalı olmasından dolayı böyle bir değişiklik gerçekleşmemiştir⁷³. Belirtilen nedenlerden dolayı 6 Ekim 1888 tarihli irâde-i seniyye kararı ile İstanköy kazası Sakız'dan ayrılarak vilayet merkezi olan Rodos'a bağlanmıştır⁷⁴. 1887 senesinde Leryoz ve Kalimnoz kazaları İstanköy kazasına bağlanmıştır. Bunun sonucunda, İstanköy yeniden mutasarrıflık haline getirilmiştir⁷⁵.

1908 tarihinde II. Meşrutiyet'i ilanından sonra Osmanlı Hükümeti adalardaki bazı sorunları çözmek için harekete geçti. Öncelikle Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nde ki adalarda mâlî karışıklığın giderilmesine çalışıldı⁷⁶. Bu amaçla 1909 Temmuzunda hükümet Cezâyir-i Bahri Sefid Valisi'ne gönderdiği telgrafta Rodos ve İstanköy dışındaki 10 adanın bütün imtiyazlarını kaldırdığını ilân ederek Oniki Ada'da ve diğer vilayetlerdeki idare tarzının aynen uygulanmasını istedi. Aynı zamanda bundan böyle devlet dairelerinde ve mahkemelerde resmi dilin Türkçe olması kararlaştırılmıştır. Rodos ve İstanköy Adalarının mevcut idarî yapılarını İtalyanların 1912 yılında bu adaları işgaline kadar devam etmiştir⁷⁷.

3. Rodos Adasında Sosyal Yapı

Osmanlı Devleti, yeni topraklar fethettiğinde, hem fethettiği yerlerde kalıcılığı sağlama, hem de Anadolu'da büyük bir yoğunluk oluşturacak şekilde sıkışmış halk yığınlarına – özellikle de göçebe Türkmen aşiretlere - boş toprak bulma ve hem de fethedilen topraklara halkı yerleştirme politikası takip etmiştir. Nitekim Ege adaları birer birer ele geçince buralarda da aynı politika uygulanmış ve Anadolu'dan bu adalara nüfus nakilleri yapılmıştır. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman, Rodos'u fethettikten sonra Türklerin adaya yerleşip çoğalabilmeleri için teşvikler yapmıştır. Bu amaçla, adaya yerleştirilen Türklere toprak dağıtılmış, Türkler askerlikten ve vergiden muaf tutulmuştur. Bu sürgünler adalardaki Türk ve Müslüman nüfusun çekirdeğini oluşturmuştur⁷⁸. Osmanlı Devleti, diğer adalarda uyguladığı sürgün siyasetini Rodos

⁷³ Ahbap, *a.g.t.*, s. 34-35.

⁷⁴ BOA, *DH.MKT*, 1604/120, nr. 4652, 4653.

⁷⁵ Ahbap, *a.g.t.*, s. 34-35.

⁷⁶ Örenç, *a.g.e.*, s. 125.

⁷⁷ Turan, *a.g.e.*, s. 85.

⁷⁸ Çelik, *a.g.t.*, s. 57-58; Öztuna, *a.g.e.*, s. 138.

Adası'nda uygulamadığı gibi, yerli Ortodoks halkını dinî ayinlerinde serbest bırakarak kilise ve manastırlarına da dokunmamıştır⁷⁹.

Osmanlı Devleti'nde kuruluştan itibaren memleket tahriri adıyla, bilhassa savaşla elde edilen topraklar üzerindeki halkın gelirlerini ve sahip oldukları araziye belirlemek için sayım yapıldığı bilinmektedir. Bu kayıtlara göre Rodos şehrindeki 1530'larda toplam 864 hane vergi nüfusu (yaklaşık 4.300 kişi) vardı. Bu nüfusun 591 hanesi (yaklaşık 2.950 kişi) Türk ve Müslüman), 144 hanesi (yaklaşık 715 kişi) Yahudi ve 129 hanesi (yaklaşık 635 kişi) Hıristiyan idi. Türk nüfus kale içinde 18 mahallede kaydedilmişti. Rodos şehrinde ki bu toplam nüfusun yanında, kalede muhafız olarak görevli önemli sayıda bir Osmanlı askerî zümresi yer almaktaydı. 1530'larda kaledeki bu askerî zümrenin sayısı 1378 idi. Şehirdeki sivil Türk nüfusu, askerî nüfusa ilave edilecek olursa toplam Türk nüfusunun yaklaşık 4.300'e ulaştığı anlaşılmaktadır. 1592 kayıtlarında Rodos Kalesi ve çevresinde yaklaşık 800 nefer (ortalama 2.500 kişi) Gayri Müslim vergi nüfusu vardı. Bu nüfus içinde 431'i Hıristiyan, 313'u Yahudi ve 11'i çingene idi. Rodos şehrinde kale içinde oturan Türk halkı 1711'de 406 vergi nüfusuna (yaklaşık 1.500 kişi) sahipti. Bunların oturduğu mahalle sayısı 24 idi. Bu tarihte kaledeki asker sayısı ise 820 idi. Bahsedilen tarihte askerî zümre ile birlikte Rodos şehrindeki Türk nüfus en az 2.300 kişi idi⁸⁰.

Evliya Çelebi 1671 yılında hac yolculuğu sırasında Rodos'u ziyaret etmiş ve şehirle ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir. Onun ifadesine göre; şehirde 4200 hane olup, 24 mahalle bulunmaktadır. Bu mahallelerden 4 mahalle Rumlara, 2 mahalle Yahudilere aittir. Ayrıca Rodos'ta 36 cami ve mescit bulunduğunu ifade etmiştir⁸¹.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Rodos ve bağlı bölgeler nüfusu hakkında ilk resmi ve sıhhatli verileri, 1831 yılı sayımından edinmek mümkün olmaktadır. Sayım sonucu adada Müslim- Gayri Müslim 10.522 erkek nüfusun varlığı tespit edilmiştir. Rodos şehrinin 23 mahallesinde toplam 2054 Müslüman erkeğin yaşadığı belirtilmiştir⁸².

Girit'te 1897 yılında çıkan olaylar sonrasında adada büyük baskılara maruz kalan Müslüman halktan 800-900 civarında muhacir Rodos Adası'na geldi. Bunların bir kısmı Antalya'ya gitti. Rodos'ta 168 hanede 648 nüfus kalmıştır⁸³. Muhacirlerin Rodos Kalesi dışında bir yere yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır⁸⁴. Gelen muhacirlere iskân edilecek haneler için 420 bin kuruşluk tahsisat muhacirin komisyonu tarafından ayrılmıştır⁸⁵.

Rodos vilayetinin ilk salnamesi olma özelliğine sahip M. 1870 (H. 1287) Cezâyir-i Bahr-i Sefid Sâlnâmesi'ne göre Rodos sancağında 49.590 erkek vardır. 1890'lara doğru adanın nüfusu 29.148'e yükselmişti ve nüfusun dağılımı ise şu şekildeydi: 6.828 Müslüman, 20.250 Rum, 546 Katolik, 14 Ermeni ve 1.513

⁷⁹ Mahmut H. Şakiroğlu, Cezâyir-i Bahri Sefid", *TDVİA*, C. 7, İstanbul 2001, s. 501.

⁸⁰ Örenç, *a.g.e.*, s. 199-200.

⁸¹ Darkot "a.g.m.", s. 756.

⁸² Örenç, *a.g.e.*, s. 201.

⁸³ BOA, *A.MKT.MHM*, 510/26, nr. 4502. Rodos'a yapılan ilk toplu Girit Muhaciri iskânı, Rodos Mutasarrıfı Şükrü Bey'in 1828 yılı sonlarında Rum korsanlarının Girit Adası'na 300 kadar Müslümanı adaya yerleştirmesiyle başlamıştır. Cabir Doğan, "Girit'ten Kaçış: 1897 Girit Olayları Sonrası Müslüman Muhacirlerin Rodos ve İstanköy Adalarına İskânı" *Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Prof. Dr. Kemal Göde Armağan Sayısı, Isparta 2013, s. 121.

⁸⁴ BOA, *A.MKT.MHM*, 510/26, nr. 4507.

⁸⁵ BOA, *A.MKT.MHM*, 510/26, nr. 4503.

Yahudi'den oluşmaktaydı. Müslümanların 6.287'si ile Yahudilerin tamamı 7.800 nüfuslu olarak gösterilen Rodos şehrinin surları içerisinde yaşamaktadır. Surların dışındaki mahallelerde 2.300 Rum olmak üzere 3.010 kişi yaşamaktadır. M. 1903 (H. 1321) tarihli Cezâyir-i Bahr-i Sefid Sâlnâmesi'nde Rodos nüfusu hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Sâlnâmeye göre ada üzerinde 45 köy ve 2 nahiyeye mevcuttur. Rodos Adası'nın kuzeydoğusunda yer alan Rodos şehrinin 24 mahallesinde 1072'si Müslümanlara, 295'i Yahudilere ait olmak üzere toplam 1367 hane vardır. Şehrin etrafındaki varoşlarda 938 hane, 5 mescit, 2 tekke ve 3 tane de mekteb-i ibtadiyye bulunmaktadır⁸⁶.

4. İtalyanların Rodos'u İşgali

XIX. yüzyılın ikinci yarısında millî birliğini kurarak Avrupa devletler topluluğuna katılan İtalya, ekonomik yayılma sahası olarak Osmanlı Afrikası'nı hedef almıştı. Avrupa devletleri ile gerçekleştirdiği ikili anlaşmalarla yapacağı harekâtın zeminini hazırlayan İtalya hükümeti, 28 Eylül 1911'de Osmanlı Devleti'ne bir ultimatom vererek Trablusgarb ve Bingazi'nin boşaltılmasını istemiştir. Bir gün sonra da buralardaki ekonomik çıkarlarını korumak gerekçesiyle savaş ilan etmiştir⁸⁷.

İtalya'nın Trablusgarb'a sevk ettiği ordu ve donanması sayı ve kuvvet bakımından Osmanlı ordu ve donanmasından kat kat üstündü. Fakat savaş başlayalı aylar geçmiş olmasına rağmen, ancak kıyı şeridinde bazı yerlere sahip olabildi. Bütün gayretlerine rağmen kıyıda içeriye nüfuz edememiş, ancak deniz topraklarının atış sahası içinde tutunabilmiştir⁸⁸. Güçsüz bir durumda olan Osmanlı Devleti'ne karşı Trablusgarb'da üstünlük sağlayamayan İtalyan hükümeti; hem kendi kamuoyunda, hem de Avrupa devletleri nezdinde prestij kaybetmeye başladı. Bunun önüne geçebilmek ve üstün deniz gücünden yararlanabilmek için Ege ve Akdeniz'e saldırmaya yöneldi⁸⁹.

İtalyan donanması 24 Şubat 1912'de Beyrut limanını bombardıman ederek burada limanda demirlemiş vaziyette bulunan iki Osmanlı torpidosunu batırdı⁹⁰. 18 Nisan 1912 günü 24 parçalık bir İtalyan donanması Çanakkale Boğazı'na saldırdı⁹¹. Bu saldırılar, Babıâli'yi barışa zorlamak amacıyla yapılmıştı. Bu hadise üzerine Osmanlı Devleti, Çanakkale Boğazı'nı tarafsız devletlerin ticaret gemileri de olmak üzere her türlü geçişe kapatarak Boğaza mayın döktürdü⁹². Bu durum Avrupalı bir kısım devletlerin İtalya'ya tepki göstermesine neden oldu⁹³.

Bu tepkileri göz önünde tutan İtalya, sonunda Çanakkale'yi zorlamaktan vazgeçti ve saldırılarını güney Ege'ye çevirdi⁹⁴. İtalyan donanmasının ilk hedefi

⁸⁶ Çelik, *a.g.e.*, s. 58.

⁸⁷ Örenç, *a.g.e.*, s.161-162.

⁸⁸ Necdet Hayta, "Rodos ile 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalinden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)", s.132.

⁸⁹ Zafer Koylu, "Trablusgarb Savaşı Sırasında 12 Ada'nın İşgali", *Türkler, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 2002, s. 292.

⁹⁰ Turan, "a.g.m.", s. 88.

⁹¹ Bilâl N. Şimşir, *Ege Sorunu Belgeler (1913-1914)*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982, s. XII.

⁹² Turan, "a.g.m.", s. 89.

⁹³ Hale Şıvgın, *Trablusgarb Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1989, s.103.

⁹⁴ Şimşir, *a.g.e.*, s. XII.

Stampalia Adası'ydı. Stampalia'nın işgalinden sonra 3 Mayıs akşamı Amiral Viale komutasındaki İtalyan filosu Rodos'a doğru yola çıktı⁹⁵. Rodos'un İtalyanlar tarafından işgal edileceği haberi Atina Elçisi Maslahatgüzarlığı tarafından 21 Nisan 1912 tarihli yazıyla Harbiye Nezareti'ne bildirilmesine rağmen gerekli tedbirler alınmamıştı⁹⁶. 4 Mayıs sabahı General Ameglio ve Amiral Viale komutasında 6.000 kişilik İtalyan kuvveti, adanın doğusundaki Kalitheas körfezinden çıkarma yaptılar⁹⁷. Bir taraftan da Rodos valisine bir adam gönderilerek adanın teslimi istendi. Vali, İtalyanlara karşı koymak için gerekli vasıtalara sahip olmadığını, bununla birlikte İtalyan işgal teşebbüslerini protesto etmek için görevi bıraktığını bildirdi. Suphi Bey'den gelen bu cevap sonrasında İtalyanlar Rodos'a doğru saldırıya geçtiler⁹⁸. Bunun üzerine harekete geçen İtalyan kuvvetleri önünde 1200 kişilik Türk birlikleri müdafaa bakımından daha uygun bir yer olan Psithos'a doğru çekilmeye başlamıştı. Bu yüzden Ameglio, ciddi bir direnişle karşılaşmadan kolaylıkla ilerleyerek 5 Mayıs'ta Rodos şehrine girdi. General Ameglio İtalya'dan gelen yeni takviye kuvvetlerle 16 Mayıs'ta Psithos üzerine yürüdü. Denizden ve karadan başlayan bombardıman karşısında iki gün dayanan Türk birlikleri kendilerinin on misli kuvvetindeki düşman çemberini yaramayınca teslim olmaya karar verdiler. 17 Mayıs'ta 920 Türk askeri başlarında komutanları Abdullah Bey olduğu halde teslim oldular. Böylece Rodos'ta fiili Türk hâkimiyeti sona ermiş oldu⁹⁹.

İtalya, işgal ettiği Rodos Adası'nın Rum halkına karşı ilk günlerde sempatik görünmeye çalışıyordu. Nitekim General Ameglio işgalin ilk günlerinde, 4 Mayıs'ta yayınladığı bildiriye, Oniki Ada üzerindeki Türk egemenliğinin bittiğini ve adaların gelecekte idarelerinin ise sadece özerklik olabileceğini söylüyordu¹⁰⁰. Ancak buna riayet etmemişler, adadaki bilhassa Müslüman meclislerin çalışmalarını çok yakından takibe almışlardı¹⁰¹. Rodos'ta bulunan Cemaat-ı İslâmiye'ye ait vakıfları istimlak ederek kendi zaptına geçirmiştir. Ada da bulunan 7-8 bin Türk'ü adadan göçe zorlamıştır¹⁰². Rodos ve Oniki Adalar'ın Rum halkına gelince; İtalyan işgalini sevgi gösterileri ile karşılaşmışlar ve İtalyan subayların açıklamalarında belirtildiği gibi özerkliklerini kazanmayı ve ardından da Yunanistan ile birleşmeyi ummuşlardır. Ancak gelişmeler bekledikleri gibi olmamış; Yunanistan tarafından da desteklenen özerklik yanlısı hareketler sonuca ulaşmadığı gibi, Türk idaresi altındaki durumlarını arar hale gelmişlerdir. Nitekim, işgalden 6 yıl sonra adaların nüfusunda görülen büyük azalma bu durumu açıkça göstermektedir. Buna göre: İtalyanlar işgal ettiğinde 25.000 olan Kilimli'nin nüfusu 8312'ye, 8.000 olan Leros'un nüfusu 25.000'den daha aşağıya, 23.000 olan Sömbeki'nin nüfusu ise 7.000'e düşmüştü. Görüldüğü gibi Osmanlı idaresinden memnun olmadıklarını ve Osmanlı idaresine dönmek istemediklerini

⁹⁵ İsrail Kurtcephe, "Rodos ve Oniki Ada'nın İtalyanlarca İşgali (1916-1919)", *OTAM Dergisi*, S. 2, Ankara 1991, s. 2011.

⁹⁶ BOA, *A.MKT.MHM*, 740/19, nr. 4579.

⁹⁷ Turan, *a.g.e.*, s. 89.

⁹⁸ Kurtcephe, "a.g.m.", s. 212.

⁹⁹ İsrail Kurtcephe, *Türk – İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 123.

¹⁰⁰ Hayta, "a.g.m.", s. 138.

¹⁰¹ Öreç, *a.g.e.*, s. 165.

¹⁰² BOA, *HR.İM*, 80/30, nr. 4427.

söyleyen adalılar nüfuslarının yaklaşık olarak üçte ikisini İtalyan işgali altında sadece 6 yılda kaybetmişlerdir¹⁰³.

İtalya'nın Rodos ile birlikte Oniki Adayı ele geçirmesi sadece Osmanlı Devleti'nin değil, bölgede çıkarları olan bazı Avrupalı devletler tarafından da tepkiyle karşılanmıştı. Özellikle İngiltere, Oniki Ada'nın İtalyanların elinde kalmasına razı olmayacağını sık sık İtalyan yetkililere hatırlatıyordu¹⁰⁴. İtalyanlar ise, askeri yönden isteklerini ulaşamayacağını ve savaşı sonuçlandıramayacağını anlamıştı. İçerde tepkiler artmış, dünya kamuoyunda da zor duruma düşmüştü. Bu yüzden İtalya barışın bir an önce yapılmasını istiyordu. Aynı dönemde Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne saldırması Babiâli'yi de barış yapmaya mecbur etmişti¹⁰⁵. İtalya ile Osmanlı Devleti arasında 18 Ekim 1912 Lozan'da imzalanan Uşi Antlaşması, 9 madde ve 4 ekten oluşmaktadır. Barış antlaşmasınının 2. maddesi doğrudan doğruya Rodos ve Oniki Ada ile ilgili olup şöyledir.

“İşbu muahedenin imzalanması akabinde hükümeteynden her biri, yani hükümet-i Osmaniye Trablugarb ve Bingazi'den ve İtalya hükümeti Adalardenizi'nde taht-ı işgalinde bulunan adalardan, kendi zabıt ve askerleri ile memûrîn-i mülkiyelilerin celpleri zımnında emir vermeği taahhüd eder.

İtalyan zâbitan ve âsâkir-i ile memurî-i mülkiyesi taraflarından Cezâyir-i mezkurenin fiilen tahliyesi, Osmanlı zabıtân ve âsâkiri ile memûrîn-i mülkiyesi taraflarından Trablusgarb ve Bingazi'nin tahliyesine müteakip vukubulacaktır.”

Anlaşmaya göre İtalya, Rodos ve Oniki Ada'yı Türkiye'ye iade ediyordu. Fakat bunu kendisi açısından çok önemli bir şarta, Trablusgarb ve Bingazi'deki bütün Osmanlı kuvvetleri ile sivil memurların geri çekilmesi şartına bağlıyordu¹⁰⁶. Fakat İtalya, Trablusgarb'taki Türk kuvvetlerinin tamamen çekilmediği bahanesiyle Rodos ve Oniki Ada'yı Osmanlı Devleti'ne iade etmeden Balkan Savaşı patlak verdi. Bu savaş sırasında Yunanistan Ege adaları içinde bir ikisi hariç bütün adaları ele geçirdi. Oniki Ada'yı alamayışının nedeni ise bu adaların İtalyan işgali altında olmasıydı. Balkan Savaşı sona erince İtalya, Rodos ve Oniki Adayı Osmanlıya geri vermedi¹⁰⁷. 1915 Gizli Londra Antlaşması'nda Oniki Ada üzerindeki İtalyan hâkimiyeti İtilaf devletlerince tanındı. I. Dünya Savaşı sonrasında da Rodos ve Oniki Ada'nın geleceği ile ilgili görüşmeler devam etti. Ancak İtalya bu görüşmeleri daha çok Yunanistan ve İngiltere ile yapmayı tercih etti. Venizelos ile İtalyan Dışişleri Bakanı Tittoni arasında 29 Temmuz 1919'da Oniki Adalar ile ilgili gizli bir anlaşma imzalandı. Bu antlaşma ile İtalya, Rodos hariç bütün adaları Yunanistan'a devredecekti. Rodos için ise, geniş hakka sahip bir otonom statüsü öngörüldü. Ancak İngiltere, Kıbrıs'ı Yunanlılara vermek için halk oylaması yaparsa, İtalyanlar da Rodos için halk oylaması yapacaktı. Buna ek olarak 10 Ağustos'ta imzalanan Sevr Antlaşması'da Oniki Ada'nın Yunanistan'a devrini öngörüyordu. 1920'de iktidara gelen İtalyan hükümeti Yunanistan ile yapılan bu anlaşmayı tanımadı¹⁰⁸.

¹⁰³ Hayta, “a.g.m.”, s.144.

¹⁰⁴ Şimşir, *a.g.e.*, s. XII.

¹⁰⁵ Mim Kemal Öke, “Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, Çağ Yayınları*, İstanbul 1993, s. 161.

¹⁰⁶ Turan, “a.g.m.”, s. 97.

¹⁰⁷ <http://www.İstanköy.org/documents/26.html>, Page 4of 7.

¹⁰⁸ Seydi, “a.g.m.”, s. 2-3.

24 Temmuz 1923 Lozan Anlaşması'nın 15. maddesi ile Oniki Ada ile Meis Adası İtalyanlara bırakılırken, 12. madde ile de Gökçeada ve Bozcaada dışında kalan Ege Adaları askerden arındırmak şartıyla Yunanistan'a verildi¹⁰⁹. Lozan Barış Antlaşması'nın 15. maddesine göre Rodos Adası ile birlikte Oniki Adalardaki her türlü hakkindan Türk hükümeti, İtalyan Devleti lehine vazgeçmiştir¹¹⁰.

Rodos Adası üzerindeki Türk hâkimiyeti 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile sona ermiştir. Şurasını ifade etmek gerekir ki, adanın Türk idaresinden çıkışı devletlerarası hukukun hiçbir maddesine dayanmamaktadır. İşgal sürecinden itibaren tamamen fiilî durumun ortaya koyduğu şartlara, hukukî bir zemin uydurma yönünde zorlama ve taraflı değerlendirmeler, Rodos ve bağlı adalardaki 390 yıllık Türk hâkimiyetini de bitirmiştir¹¹¹.

5. Rodos Adası'nın Yunanistan'a Verilmesi

II. Dünya Savaşı sonrasında savaşı kazanan devletler ile Romanya, Macaristan, Bulgaristan ve Finlandiya gibi devletlerarasında barış antlaşmaları imzalanmıştır. Savaşın galipleri, yenik devletler ile yapılacak barış antlaşmasının şartlarını görüşmek için Londra'da toplanmıştır. Rodos ve Oniki Ada sorunu ilk defa burada A.B.D. tarafından dile getirilmiştir. İngiltere, adaların Yunanistan'a verilmesi yönünde görüş bildirilmiştir. 25 Nisan 1945'te İngiliz, Amerikan, Sovyet ve Fransız dışişleri bakanları Paris'te toplanmıştır. 30 Nisanda görüşmelerde adaların Yunanistan'a verilmesi prensip olarak kabul edilmiştir. Türkiye'nin temsil edilmediği bu görüşmelerde İngiltere'nin önerisiyle adaların Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılmıştır¹¹².

II. Dünya Savaşı'ndan sonra 10 Şubat 1947'de İtalya ile imzalanan Paris Barış Antlaşması'nın 14. maddesi İtalyan egemenliğine giren bütün bu adaların egemenliğini Yunanistan'a bırakırken aynı zamanda askerden arındırılmış bir statüye konulacaklarını öngörmektedir¹¹³. İmzalanan barış antlaşmasının maddeleri şöyledir.

1. İtalya aşağıda isimleri verilen Oniki Adaları Yunanistan'ın tam egemenliğine bırakmaktadır: Stampalia, Rodos, Khargi, Scarpanto, Casso, Piscopis, Misiros, Kalymnos, Leros, Patmos, Lipsos, Simi, İstanköy ve Castellorizo ile bunlara bitişik adacıklar.
2. Bu adalar askerden arındırılmış olacaklar ve böyle kalacaklardır.
3. Bu adaların Yunanistan'a nakline ilişkin formaliteler ve teknik koşullar Birleşik Krallık ve Yunanistan hükümetleri arasında saptanacak ve işbu antlaşmanın yürürlüğe girmesinden en çok 90 gün içinde yabancı birliklerin buradan çekilmelerinin sona ermesi için düzenlemeler yapılacaktır.

¹⁰⁹ Seydi, "a.g.m.", s. 3

¹¹⁰ Turan "a.g.m.", s. 113; Şahin Kargın, Ege Adalarının Hukuksal Statüsü Ege Sorunları, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 23-24.

¹¹¹ Öreñç, a.g.e. s. 175-176.

¹¹² Ahabap, a.g.t., s. 62.

¹¹³ Hüseyin Pazarcı, *Doğru Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1986, s. 24; Süleyman Seydi, "Oniki Ada'nın Yunanistan'a Devrinde İngiltere'nin Rolü", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 142, Ağustos 2005, s. 9.

Görüleceği gibi, güneydoğu Ege adaları Yunanistan'a bırakılırken tam bir askerden arındırma öngörülmüş olmaktadır. Böylece, buralarda her türlü tesis, istihkâm ve üs kurulması ile askeri eğitim ve silah üretimi yasaklanmaktadır. Bu adalarda yalnızca sınırlı sayıda güvenlik kuvvetinin bulunmasının ve eğitime izin verilmektedir¹¹⁴.

Sonuç

Osmanlı Devleti idaresi altına aldığı yerlerde bölgenin özelliklerine dikkate alarak zaman zaman farklılıklar gösteren idare şekilleri uygulamıştır. Rodos Eyaleti Osmanlı topraklarına dahil edildikten sonra Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'ne bağlı bir sancak haline getirilmişlerdir. Osmanlı Devleti bu adalara sahip olduktan sonra buraya Türk göçünü teşvik ederek ada halkına idarî, mâlî ve adlî imtiyazlar vermiştir. Bu iki ada da bölgenin hususiyetine göre merkezîyetçilikten uzak diğer adalara ve sancaklara benzemeyen farklı bir idare tarzı uygulamıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında birliğini kuran İtalya'nın kendisine sömürge alanı yapılarak belirlediği Trablusgarp ve Bingazi'yi ele geçirmek amacıyla 29 Eylül 1911'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Fakat İtalyanlar burada hiç beklemedikleri bir mukavemetle karşılaştılar. Aylar geçmesine rağmen iç bölgeleri ele geçiremediler. Bunun üzerine İtalyanlar hem Türk direnişini kırmak hem de pazarlık gücünü artırmak amacıyla Rodos ve İstanköy ile birlikte Oniki Ada'yı işgal etti. Yüzyıllarca Osmanlı hoşgörüsü ve adaleti altında imtiyazlı bir yaşam süren ada halkı İtalyanları coşkulu bir şekilde karşılamışlardır. İtalyanlar başlangıçta kendilerine karşı gösterilen bu sempatiyi karşılıksız bırakmamışlar ve ada halkına özerklik vaadinde bulunmuşlardır. Ancak çok geçmeden gerçekler ortaya çıkmış ve İtalyanlar bu özerklik vaadine riayet etmemişlerdir. Adada yaşayan Müslüman halkın vakıflarını istimlak ederek kendi zabıtlarına geçirmişlerdir. İtalyan idaresinin Rodos Adası'nda Türklere yönelik baskı ve tehdit politikası sonrasında burada yaşayan Türkler sahip oldukları mal ve mülklerini yok pahasına satarak adayı terk etmişlerdir. Bu da adada Türk nüfusunun hızla azalmasına neden olmuştur. Rumların özerklik beklentisi ve Yunanistan ile birleşme umudu gerçekleşmeyerek Osmanlı idaresi altındaki günlerini adeta arar hale gelmişlerdir.

II. Dünya Savaşı'nda İtalya'nın yer aldığı bloğun yenilmesi üzerine savaştan sonra 10 Şubat 1947'de imzalanan Paris Barış Antlaşması ile adalar silahtan arındırılmak şartıyla Yunanistan'a verildi. Fakat Rodos adasının Yunanlıların eline geçmesi bu adalarda yaşayan Türkler için çok daha büyük bir felaket getirmiştir. Rumlar adada uyguladıkları korkutma ve sindirme politikası ile Türkleri adeta birbirinden korkar hale getirmiştir. Türk halkının anadil ve eğitim hakkının elinden alınması ve artan baskılar karşısında adada ki Türk göçü devam etmiştir.

Diğer taraftan Paris Barış Antlaşması'na göre Yunanistan'a verilen bu adaların silahtan arındırılması gerekiyordu. Türkiye için hayati önem arzeden bu uygulamanın görmezlikten gelinerek adaların her birinin bir askeri üs haline getirilmesi Türkiye için yeni bir güvenlik sorunu başlatmıştır.

¹¹⁴ Pazarıcı, *a.g.e.*, s. 25.

Kaynakça**Arşiv Kaynakları**

- BOA, *A.TSF*, 6-A/42, nr. 4600.
 BOA, *DH.MKT*, 1604/120, nr. 4652, 4653.
 BOA, *A.MKT.MHM*, 510/26, nr. 4502.
 BOA, *A.MKT.MHM*, 510/26, nr. 4507.
 BOA, *A.MKT.MHM*, 510/26, nr. 4503.
 BOA, *A.MKT.MHM*, 740/19, nr. 4579.
 BOA, *HR.İM*, 80/30, nr. 4427.

Salnameler

- Cezâyir-i Bahr-i Sefid Sâlnâmesi, sene 1302.

Kitap ve Makaleler

- AHBAB, Yakup, *Yakın Dönem Tarihimizde İstanköy Adası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2009.
 AYDIN, Mahir, “Cezâyir-i Bahr-i Sefid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 500-503.
 BOSTAN, İdris, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.
 ÇELİKKOL, Zeki, *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.
 DARKOT, Besim, “Rodos Maddesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1988. s. 753-758.
 DEMİRCAN, Yasemin, “Ege Adalarında Osmanlı Hakimiyeti”, *Türkler*, C. 9, Ankara 2002, s. 363-371.
 DOĞAN, Cabir, “Girit'ten Kaçış: 1897 Girit Olayları Sonrası Müslüman Muhacirlerin Rodos ve İstanköy Adalarına İskânı” *Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Prof. Dr. Kemal Göde Armağan Sayısı, Isparta 2013, ss. 117-132.
 EMECEN, Feridun, “İstanköy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul, 2001, s. 308-310.
 EMECEN, Feridun, “Kanuni Devri”, *Doğuştan Günümüze Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 10, Çağ Yayınları, İstanbul, 1993, s. 313-380.
 EYİCE, Semavi, “İstanköy”, *TDVİA*, C: 23, s. 309.
 GÖKAÇTI, Mehmet Ali, *Geographika Yeniden Keşfedilen Yunanistan*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
 HAYTA, Necdet, *Rodos ile 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalinden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)*, s. 131-144.
 J. VON HAMMER, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.
 KARGIN, Şahin, *Ege Adalarının Hukuksal Statüsü Ege Sorunları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
 KIEL, Machiel, “Rodos Maddesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 155-158.

- KOYLU, Zafer, “Trablusgarp Savaşı Sırasında 12 Ada’nın İşgali”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 201-295.
- KURTCEPHE İsrafil, *Türk – İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- KURTCEPHE, İsrafil, “Rodol ve Oniki Ada’nın İtalyanlarca İşgali (1916-1919)”, *OTAM Dergisi*, S. 2, Ankara, 1991, s. 201-216.
- KUŞCU, Ayşe Dudu Erdem, “Türkiye Selçuklularında Ordu ve Donanma”, *Türkler*, C. 7, Ankara, 2002, s.184; Özçelik, Fatih, M. 1903 (H. 1321) Tarihli Salnameye Göre Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Bolu, 2007.
- MUHACİR, Adnan, *Oniki Ada’da Türklerin Durumu (1923-1947)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- NASUHOGLU, M. Sadi, *Rodos*, Muğla Üniversitesi Basımevi, Muğla, 2008.
- ORTAYLI, İlber, “16. yüzyılda Rodosçuk”, *Osmanlı’da Değişim ve Anayasal Sorunu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 95-105.
- ÖKE, Mim Kemal, “Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm* Yayınları, İstanbul 1993, s. 161.
- ÖRENÇ, Ali Fuat, *Yakın Dönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada*, İstanbul, 2006.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, C. 1, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1983.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, “Kaptan Paşa(Kapudan Paşa)”, *İslâm Ansiklopedisi*, C.6, Mili Eğitim Basımevi, s. 206-210.
- PAZARCI, Hüseyin, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986.
- PEÇEVİ İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, Hzl. Bekir Sıtkı Baykal, C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- SANNAV, Sabri Can, “Tanzimat’ın İlanından Sonra Cezâyir-i Bahri Sefid Eyaleti’nin Yeniden Yapılandırılması Süreci ve Limni Adası’nın Statüsü”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1, Haziran 2005, s.174-188.
- SEYDİ, Süleyman, “Oniki Ada’nın Yunanistan’a Devrinde İngiltere’nin Rolü”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 142, Ağustos, 2005, s. 1-13.
- ŞAKIROĞLU, Mahmut H. Cezâyir-i Bahri Sefid”, *TDVİA*, C. 7, İstanbul 2001, s. 501.
- ŞIVGIN, Hale, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk- İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989.
- ŞİMŞİR, Bilâl N., *Ege Sorunu Belgeler (1913-1914)*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1982.
- TAŞKIRAN, Cemalettin, *Urkek Bir Siyasetin Tarih Önündeki Ağır Vebali Oniki Ada Hatalı Kararlar ve Acı Kayıplar*, Babıalı Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2007.
- TURAN, Şerafettin, “Rodol ve 12 Adanın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı”, *Belleten*, C. XXIX, Ocak 1965, S: 113, s. 78.
- UZUNÇARŞILI, İsmail, Hakkı *Osmanlı Tarihi*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.
- ÜNAL, Ayhan Afşin, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezâyir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz- Ege Adaları) ya da Kaptan Paşa Eyaleti*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 12, Yıl: 2002, s. 252.

ZİVER BEY, Rodos Tarihi, Vilayet Matbaası, Rodos 1312 (1865).

İnternet Kaynakları

<http://www.İstanköy.org/documents/26.html>,Page 1 of 2.(21.01.2012)

<http://www.İstanköy.org/documents/26.html>,Page 2 of 5.(21.01.2012)

<http://www.İstanköy.org/documents/26.html>,Page 2of 6. (21.01.2012)

<http://www.İstanköy.org/documents/26.html>,Page 4of 7. (21.01.2012)